

**ПРАВОВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ
В КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЇ**

Проблема правової зрілості особистості набуває особливого значення в період становлення української державності, гуманізації освіти, переходу суспільства до нових соціально-економічних відносин. В цих умовах видається необхідним по-новому подивитися на правове виховання як провідний чинник, який забезпечує успіх перетворень а освітньо-правовій сфері, як процес, що закладає ціннісні настанови й орієнтири у правовій свідомості студентів, формуванні їх правової культури. Відтак актуалізується необхідність сформованості соціально значущих аксіологічних орієнтирів особистості, здатності до самовизначення й адекватного вибору дій у різних життєвих ситуаціях та ціннісного виміру власних вчинків [1, с. 2]. Погоджуючись із думкою Р. Кравцова вважаємо, що правове виховання слід розглядати як цільовий вплив, спрямований на формування системи морально-правових цінностей особистості, що забезпечує високий рівень правової культури [2], яка розуміється як процес і результат творчості людини у сфері права, що характеризується створенням та утвердженням правових цінностей [3].

Аналіз досліджень засвідчує фундаментальні напрацювання в руслі ціннісної проблематики в царині освіти (І. Бех, Т. Бутківська, Л. Ваховський, О. Вишневецький, В. Галузинський, М. Євтух, П. Ігнатенко, І. Зязюн, В. Кремень, М. Никандров, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, З. Равкін, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Ткаченко), де окреслюється «загальний контур правової теорії цінностей» (С. Алексеєв, К. Алексейчук, А. Гусейнов, В. Графський, М. Каган, Л. Мамут, В. Нерсисянц, М. Рокич, У. Томас та ін.).

Мета статті: розкрити аспекти сутнісної характеристики поняття «правова культура особистості» з позицій аксіологічного підходу.

Існує думка [4], що правова культура є складною соціальною системою. З таких позицій нам видається суттєвим підхід науковців (О. Воробйова, Т. Мичак) щодо розгляду правової культури студентів на рівні соціуму в якості цілісного його стану, де не правова культура є метою правового виховання в системі освіти, а саме правове виховання є засобом формування однієї із підсистем правової культури, передусім правової свідомості. При цьому сутність правового виховання полягає в цілеспрямованому впливі на структуру особистості з метою формування її ціннісної сфери, стимулювання самостійної активності, мотивації щодо оволодіння правовими засобами.

Зауважимо, правова культура на рівні соціуму вбирає в себе

досягнення цього суспільства у сфері правової системи, цивілізованих відносин загалом. Правова ж культура особистості – це передусім знання й розуміння права, а також дії у відповідності з ними, що виявляється в обсязі і глибині теоретичних знань юриспруденції, навиках і вміннях компетентно вирішувати завдання практичної поведінки у правовій сфері, тобто це правова освіченість людини. Суттєвим є те, що правова культура особистості тісно пов'язана з правосвідомістю, спирається на неї, однак вона ширша за змістом, оскільки включає в себе не тільки психологічні та ідеологічні її елементи, але й юридично значущу поведінку: позитивне ставлення до закладених у правових нормах моделей поведінки, готовність і вміння активно й точно виконувати вимоги права. На нашу думку, правова культура особистості є творчою діяльністю, яка відповідає прогресивним досягненням суспільства у правовій сфері, завдяки чому і відбувається постійне правове збагачення індивіда. Це суб'єктивно вироблений ним рівень оволодіння правом у своїй діяльності. Однак не кожного індивіда, що знає і розуміє юридичні норми, можна вважати правокультурною людиною. Таким може вважатися лише той, у кого знання юридичних правил поєднуються з потребою дотримуватися їх приписів у діяльності, а вищим рівнем правової культури особистості є правова активність чи активна її правомірна поведінка. Вона виявляється в готовності особистості до ініціативних, усвідомлених, творчих дій як у сфері правового регулювання, так і у сфері забезпечення реалізації права, законності поведінки, що базується на переконанні необхідності служіння закону як найвищій цінності. Крізь призму вищезазначеного очевидним є тяжіння особистісного плану аналізу культури до аксіологічного підходу як першозначущого у сфері ідеології та гуманістики, який трактує культуру як світ цінностей, сукупність матеріальних та духовних цінностей, складну ієрархію ідеалів, значущу для суспільства і людини.

Акцентуємо увагу на тому, що аксіологічний підхід розглядає правову культуру як розвиваючу систему морально-правових цінностей (правове мислення, правосвідомість, правова наука, професійна етика, моральна переконаність і стійкість, діяльність щодо реалізації морально-правових норм тощо), які створені і створюються у процесі формування в суспільстві правової державності й вбирають в себе найбільш прогресивні досягнення правової культури загалом. Додамо також, що аксіологічний підхід у контексті дослідження правової культури, базуючись на філософському вченні про цілісність означеного явища, передбачає, що ціннісний аспект культури як віддзеркалення глибокої гуманістичної спрямованості є передусім системою вироблених способів діяльності, котра характеризується позитивно-ціннісною значущістю для прогресивно-гуманістичного розвитку [5, с.183–184]. Такий підхід дозволяє встановити не тільки матеріально-економічні, соціально-політичні основи правової культури, юридичні властивості досліджуваної

категорії, але й духовні передумови, які відображаються в моральних переконаннях та ідеалах особистості.

Крізь призму вищезазначеного суттєвою є думка Є. Лукашевої, яка, стверджує доцільність аксіологічного підходу при об'єктивній предметно описовій характеристиці поняття культури, оскільки, «розглядаючи культуру загалом, а також окремі її компоненти з позиції історичного прогресу, ми неминуче підключаємо до дослідження оцінювальний момент, тим самим не тільки констатуємо наявність певних елементів культури, але й розглядаючи їх в якості цінностей з позиції історичної перспективи» [6, с. 20].

При цьому, погоджуючись із думкою Л. Петручак, вважаємо, що саме поняття «культура» насамперед є «аксіологічним явищем», яке передбачає «глибинне усвідомлення особистістю й суспільством культурно-історичних цінностей», об'єднуючи численні властивості культури навколо поняття «цінності», котрі визначають зсередини, з глибини індивідуального і соціального життя те, що називається культурою народу й суспільства [7, с. 32].

Вважаємо за доцільне внести деякі уточнення щодо суті поняття «цінності» як домінант дефініцій культури аксіологічного характеру. Насамперед відзначимо, що в довідковій літературі цінність трактується як «те, що має певну матеріальну або духовну вартість; важливість чого-небудь» [8, с. 516]. На думку А. Гусейнова і Р. Апресяна, «цінності – це значущі для людини об'єкти (матеріальні чи ідеальні). Тому у широкому значенні слова цінностями називаються узагальнені стійкі уявлення про щось як найкраще, що відповідає певним потребам, інтересам, намірам, цілям, планам людини (чи групи людей, суспільства)» [9, с. 228].

Суттєвою нам видається позиція К. Клакхона і Ф. Стродбека щодо визначення цінностей як «складних, певним чином згрупованих принципів, які надають стрункості й спрямованості різноманітним мотивам людського мислення і діяльності в ході вирішення загальних проблем» [10, с. 5], які утворюються у свідомості людини в процесі освоєння нею світу, коли вирішується, що для неї є найважливішим, у наслідок чого виробляється ціннісне ставлення людини до світу, найближчого оточення і самого себе.

Щодо правових цінностей, то це, як слушно відзначають науковці (І. Ковальова, Л. Петручак та ін.), не що інше, як цінності культури, котрі реалізуються у сфері права, втілюються в конкретних носіях цінностей – правових актах, нормах, відносинах, ідеях як система правових знань, поглядів, правових настанов, ціннісних орієнтацій, як критерій оцінки реально існуючих юридичних явищ і процесів. Особистість, засвоюючи ці цінності, робить їх мотивами своєї правової поведінки, втілюючи в реальну правову дійсність. Цілком очевидно, що аксіологічний характер набувають і охоплені правом вчинки, правова (правомірна) поведінка людей. Із таких

позицій уважаємо конструктивною думку В. Оксамитного, що «правомірна поведінка – це правова цінність» [11, с. 390].

Зауважимо, в науковій літературі зустрічаються різні погляди стосовно визначення основних функцій правової культури, де, з одного боку, акцентується на соціальному призначенні правової культури, а з іншого – розглядається вплив правової культури на суспільні відносини. На наш погляд, саме з урахуванням означених позицій В. Сальниковим [12] виокремлюється низка специфічних функцій правової культури, серед яких ми виокремлюємо ціннісно-нормативну функцію, яка виражається за допомогою системи аксіологічних характеристик, коли будь-який людський учинок чи соціальні інститути, відображаючись у свідомості особистості, оцінюються нею шляхом співставлення з існуючими правовими цінностями і як наслідок – відбувається їх прийняття чи неприйняття. При цьому йдеться про цінності в праві та, що найголовніше, – про саме право як цінність. Власна цінність права полягає в тому, що воно є глибинним елементом цивілізації, культури, який «вбирає в себе» важливі соціальні цінності суспільства, виражає найважливіші загальнолюдські цінності – свободу, справедливість і рівність людей.

Слід відзначити, що сприйняття кожною людиною «правового поля» і системи правових цінностей значною мірою індивідуальні. Ми виходимо з того, що конкретний правовий учинок людини за своєю суттю є виразом об'єктивно- суб'єктивного ціннісного вибору, реалізації нею своєї ціннісної установки в конкретному середовищі. Саме цінності й пов'язані з ними інтереси і потреби – це динамічні механізми регулювання правової діяльності. При цьому правова культура особистості, як слушно відзначає М. Смоленський, «передбачає не пасивне, споглядальне, а активне творче ставлення до духовних цінностей правового характеру, спрямоване на реалізацію інтересів індивіда в межах правових норм» [13, с. 29].

Ціннісна інтерпретація правової культури на сучасному етапі розвитку суспільства, гуманізації й гуманітаризації освіти як способу «окультурення» індивіда, прилучення до духовних цінностей цивілізованого світу набуває все більшого значення, оскільки тільки усвідомлене сприйняття особистістю загальнолюдських культурно-історичних, у тому числі правових, цінностей здатне подолати зростаючу бездуховність, правовий нігілізм, змусить студентів задуматися про роль і місце людини у прогресивному перетворенні дійсності, озброїть їх певними ціннісними домінантами, що мають забезпечити соціально значущу спрямованість їхньої життєвої активності.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розробкою структурно-компонентної та критеріально-рівневої характеристики сформованості правової культури студентів у сучасній практиці магістерської підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачова Н. О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дисер. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. О. Ткачова. – Луганськ, 2007. – 45 с.
2. Кравцов Р. В. Правовое воспитание личности в контексте аксиологии права : автореф. диссер. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства» / Р. В. Кравцов. – Челябинск, 2006. – 25 с.
3. Смоленский М. Б. Правовая культура, личность и гражданское общество в России: формула взаимодействия / М. Б. Смоленский // Правоведение. – 2003. – № 1. – С. 197–204.
4. Воробьёва О. А. Правовая культура личности / О. А. Воробьёва, Т. В. Мычак // Вектор науки ТГУ. – 2009. – № 4(7). – С. 47–49.
5. Шинкарчук В. И. Гуманизация диалектико-материалистического мировоззрения / В. И. Шинкарчук, А. И. Яценко. – К. : Полит. изд-во Украина, 1984. – С. 183–184.
6. Лукашева Е. А. Общая теория прав человека / Е. А. Лукашева. – М., 1996. – 127 с.
7. Петрушак Л. А. Правовая культура: обоснование аксиологического подхода / Л. А. Петрушак // Актуальные проблемы российского права. – № 3. – 2009. – С. 31–39.
8. Івченко А. О. Глумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків : Фоліо, 2006. – 540 с.
9. Гусейнов А. А. Этика / А. А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. – М. : Гардараки, 1998. – 326 с.
10. Kroeber A. Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions / A. Kroeber, C. Kluckhohn. – Cambridge, 1952. – 161 с.
11. Оксамытний В. В. Правовое воспитание – важный фактор формирования социально активной личности / В. В. Оксамытний. – К., 1985. – С. 390.
12. Сальников В. П. Правовая культура: теоретико-методологический аспект / Виктор Петрович Сальников : дис. ... д-ра. юрид. наук. – М., 1990. – 343 с.
13. Смоленский М. Б. Правовая личность как атрибут правовой культуры в гражданском обществе, проблемы процесса её формирования и становления / М. Б. Смоленский // Право и государство: теория и практика. – 2009. – № 1(49). – С. 29.